

Arvioinnin paikka alue- ja yhdyskuntasuunnittelussa?

Sirkku Wallin ja Liisa Horelli

Arviointi on vakiintunut yhteiskunnan toimintaa suuntaavaksi välineeksi ja hallinnolliseksi toimintatavaksi. Yhdyskuntasuunnittelun ohjauskeinona sen merkitys on kuitenkin vielä vaatimaton. Pitkäjännitteinen alan tutkimustyö ja maailmanluokan ympäristön seurantaa tukevat tietokannat eivät muutu yhdyskuntarakenteen muutoksen selittäjäksi ja ohjaajaksi ilman arviointiosaamista.

ONGELMANA KOKONAISVALTAISEN ARVIOINNIN PUUTE

Arviointiosaaminen on ottanut mittavia askelia Suomessa kuluneen viidentoista vuoden aikana. Arviointi on muuttunut yksittäisten organisaatioiden tai hankkeiden tulosten tarkastamisesta suomalaisen yhteiskunnan toimintaa ohjaavaksi välineeksi ja hallinnolliseksi toimintatavaksi. Elinkeinoelämän, sosiaali- ja terveydenhuollon, opetustoimen sekä erilaisten kehittämistoimien arviointi osataan toiminnan ennakkoinnista saavutettujen tulosten vaikutusten tarkasteluun saakka.

Alue- ja yhdyskuntasuunnittelussa systemaattinen ja kokonaisvaltainen arviointi etsii edelleen paikkaansa. Syy piilee toimintaympäristön hierarkisuudessa ja pirstoutuneisuudessa. Suomalainen alue- ja yhdyskuntasuunnittelujärjestelmä on moniolotteinen, koostuen monista eritasoisista kaa-voista, suunnitelmista, ohjelmista ja kehittämissankkeista (Kuva 1). Se on kuitenkin pääsääntöisesti maankäytön suunnitteluun nojaava normipoh-

jainen järjestelmä, joskin viimeaikainen kehitys on laajentanut sen kohdetta paikalliseen kehittämiseen ja hallintaan, governance-mielessä (Wallin & Horelli, tulossa).

Eri maissa alue- ja yhdyskuntasuunnittelulla viitataan eri asioihin. Suomessa sillä tarkoitetaan monimutkaisen nykyisyyden ja tuntemattoman tulevaisuuden hallintaa maankäytön ja siihen liittyvien toimintojen jäsentämisen kautta. Sen tehtävänä on monelle eri politiikka- ja hallintosektorille kuuluvien toimintojen sijoittelu ja reunaehtojen varmistaminen pitkällä aikavälillä. Tyypillisiä kohteita ovat liikenteen väylät ja eri liikenteellisten toimintojen vaatimat tilat, elinkeinotoimintojen määrittäminen ja niille varattavien alueiden sijoittelu (esim. metsä- ja kaivosteollisuus), palveluiden ja asumisen sijoittelu, eri väestöryhmien tarpeiden ja toimien ennakointi. Lisäksi siihen kuuluvat ympäristön ja maiseman suojeluun vaikuttavien tekijöiden tunnistaminen, suojelu ja ylläpito, energian tuottamisen ja jakelun sekä ekologisten prosessien edistäminen.

Alue- ja yhdyskuntasuunnittelua harjoitetaan alueiden käytön suunnittelua ohjaavien strategioiden, ohjelmien ja niihin liittyvien kaavojen ja rakennustapasäädösten kautta. Suunnittelua ohjaavat ennen kaikkea maankäyttö- ja rakennuslaki sekä laki alueiden kehittämisestä. Siinä huomioidaan myös jokaista suunnittelukohdetta koskevat lait, kuten ympäristölainsäädäntö tai vaikkapa sosiaali- ja terveydenhoidon säädökset. Siten suunnittelun tehtävänä on sovittaa yhteen erilaiset toiminnot sekä varmistaa, että kokonaisuus antaa eväät to-

teutukselle, joka synnyttää taloudellisesti, sosiaalisesti ja ekologisesti toimivan yhdyskunnan. Toteutus tapahtuu rakentamalla ja ottamalla syntynyt ympäristö käyttöön siinä toimimalla.

Alueiden tai alueellista kehittämistä ohjaavia strategioita sekä ohjelmaperusteisia toimenpiteitä arvioidaan varsin laajamittaisesti sekä viranomaisytyönä että ohjelmatoimintaan sisäänkirjoitettuna ulkopuolisena arviointina. Ne ulottuvat etukäteisarvioinneista ex-post-arviointeihin. Arviointien rooli aluekehittämisessä on niin vahva, että voidaan puhua perinteisen normiohjauksen ohella arviointiohjauksesta (Mäntysalo & Roininen 2009). Koska arviointitulokset vaikuttavat resurssien jakoon, arviointi toimii myös päätöksenteon tukena.

Maankäytön suunnittelussa arvioinnin rooli on erilainen. Valtakunnallisten alueidenkäytön tavoitteiden toteutumista seurataan erillisistä indikaattoreista muodostuvien seurantatietojen avulla (Elyse, YKR). Ne koskevat mm. elinympäristöä, luonnonympäristöä ja yhdyskuntarakennetta (Harju ym. 2004). Varsinaista arviointia suoritetaan vain kaavoitusprosessin kuluessa riippumatta siitä, onko kyseessä laajempaa seudullistasuunnittelua ohjaava maakuntakaava, kunnan tai kaupungin keskipitkän ajan suunnittelua ohjaava yleiskaava vai yksittäistä kaupunginosaa, tonttia tai rakennuskohdetta määrittävä asemakaava (Ympäristöministeriö 2006; 1999; 1996) (Kuva 1). Ensin mainittu kaava ohjaa aina seuraavaa kaavatasoa. Maankäytön suunnittelu perustuu edelleen vahvasti normipohjaiseen ohjaukseen, vaikka muussa hallinnossa on siirrytty lähemmäksi neuvottelu- ja arviointiohjausta.

Maankäytön suunnittelussa arviointi on vaikutusten arviointia, joka tapahtuu vain kaavaluonnos- ja kaavaehdotusvaiheessa, eli ennen suunnitelman valmistumista ja paljon ennen suunnitelman toteutusta (Kuva 2). Toteutuksen ja käyttöön oton jälkikäteisarviointia tehdään vain yksittäisissä tapauksissa (Laakso ym. 2001; Rautiainen 2001). Siten kattavasta seurantajärjestelmästä ja monista hyvistä tutkimuksista huolimatta ei ole olemassa systemaattista arviointitietoa ja tärkeää palautetta seuraavaa kaavoituskierrosta aloitettaessa (Hokkanen & Kojo 2003).

Kaavoitusprosessiin liittyvät lakisäätöiset etukäteisarvioinnit ympäristö- ja sosiaalisista vaikutuksista (YVA ja SVA) olivat merkittävä askel elinympäristöjen parantamisen kannalta (Päivänen ym. 2005; Ympäristöministeriö 2003; 1998). Nyt olisi kuitenkin aika ottaa seuraava askel, joka mahdollistaisi

arviointiosaamisen tehokkaamman kytkemisen alue- ja yhdyskuntasuunnitteluun.

Tämän puheenvuoron tavoitteena on herättää keskustelua kokonaisvaltaisesta arvioinnista, joka kattaa alue- ja yhdyskuntasuunnittelun kaikki vaiheet. Arviointikirjallisuuden kansainvälisiä esimerkkejä lukiessa herää kysymys, miksi arviointiosaaminen Suomessa supistuu vain yksittäisten kaava-hankkeiden selvitysvaiheen osaksi. Miksei rakennettua elinympäristöä arvioida systemaattisemmin ja kokonaisvaltaisemmin?

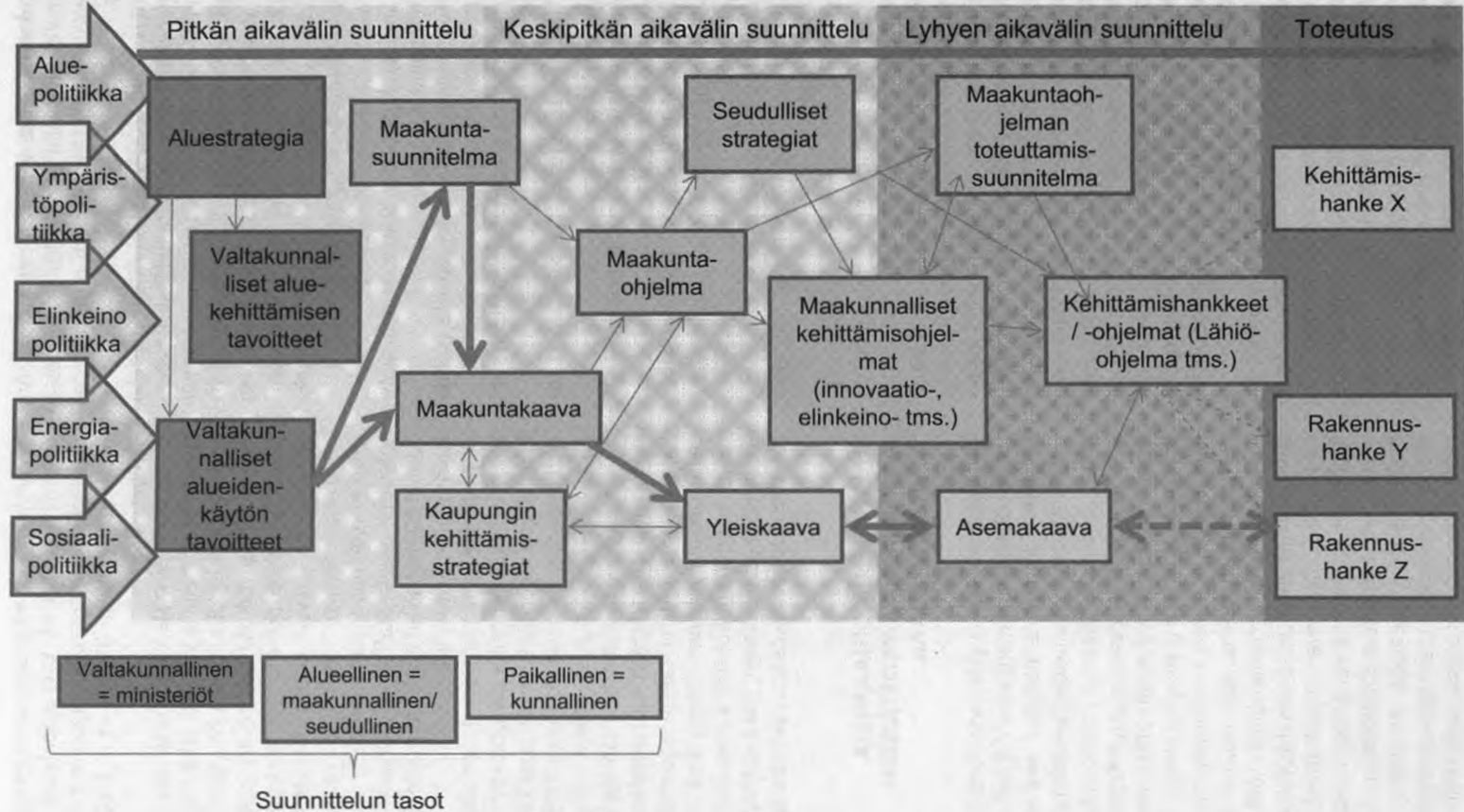
MALLIA KANSAINVÄLISISTÄ ESIMERKEISTÄ JA ARVIONTIKIRJALLISUUDESTA

Viimeisten parinkymmenen vuoden ajan on kansainvälisessä, suunnittelun arviointia käsittelevässä kirjallisuudessa pohdittu suunnittelun arvioinnin yleisiä periaatteita. Yksinomaan kaavoituksen yhteydessä tehtävät vaikutusten arvioinnit vääristävät suunnittelu- ja toteutusprosessin painopisteen, vievät resursseja ja hidastavat kaavoitusta.

Kriittisen näkemyksen mukaan pitäisi päästä eroon erilaisten temaattisten arviointien, kuten YVA, SVA, IVA, SUVA ylivallasta, ja pyrittävä koko suunnittelu-, toteutus- ja käyttöönottoprosessin kattaviin, integroituihin arviointeihin (Roininen 2008; Oliveira & Pinho 2009). Arviointiteorian pitäisi ohjata arviointeja. Lisäksi pitäisi käyttää selaista metodologiaa, joka sopii kulloiseenkin toimintaympäristöön ja tavoitteisiin. Suunnitteludokumenttien lisäksi on arvioitava myös suunnittelu- ja toteutuskäytäntöjä sekä myös arvioinnin tuloksia ja niiden käyttöä. Tämä edellyttää, että arviointi integroidaan alusta alkaen suunnitteluun, toteutukseen ja ympäristön käyttöön ottoon.

Kirjallisuudessa on suunnitelmien epäonnistumista tutkittu varsin paljon. Syy löytyy sekä suunnittelijoiden toiminnasta että toteutuksen esteistä. Sen sijaan suunnitelmien onnistumisesta ei ole olemassa hyviä teorioita. Monet syyt, kuten suunnitelmien laatu, toimintaympäristön suotuisuus, poliittinen ilmapiiri ym. vaikuttavat onnistumiseen. On olemassa kaksi erilaista tapaa tarkastella onnistumista (Talen 1997). Nk. *conformance*-lähestymistavassa arvioidaan, missä määrin suunnitelmien tavoitteet vastaavat toteutuksen tulosta. Sen sijaan *performance*-lähestymistavassa arvioidaan, miten suunnitelma on tehty ja miten se edistää päätöksentekoa. Koska lähestymistavat täydentävät toisiaan, on niiden soveltaminen suunnittelun

Kuva 1. Yksinkertaistettu kaavio alue- ja yhdyskuntasuunnittelujärjestelmästä. Maankäytön suunnittelua ohjaavat instrumentit on esitetty vahvistetulla nuolilla.

ja toteutuksen kaikissa vaiheissa perusteltua. Arvioinnin hyödyntäminen esimerkiksi strategisessa suunnittelussa edellyttää erityisesti performance-arviointia.

Oliveira ja Pinho (2009) ovat kehittäneet edellä esitettyjen periaatteiden pohjalta nk. Plan-Process-Results (PPR)-metodologiaa suunnitelmien ja niiden toteutuksen arvioimiseksi. Sen ytimessä on 10 kriteeriä alakriteereineen. Niiden perusteella on arvioitu Lissabonin ja Oporton yleiskaavan suunnittelua, toteutusta ja tuloksia käyttämällä eri tekniikoita ja tietolähteitä. Kriteerit ovat:

1. Sisäinen koherenssi (suhde muihin suunnitelmiin)
2. Suunnittelujärjestelmän tulkinta (suhde muotoon ja sisältöön)
3. Relevanssi (tarpeiden ja tavoitteiden suhde)
4. Ulkoinen koherenssi (tavoitteiden ja toteutuksen suhde)
5. Osallistuminen suunnitteluun (osallistumisen järjestäminen)
6. Suunnitelmien käyttö (vaikutus poliittiseen päätöksentekoon)
7. Resurssit
8. Osallistuminen toteutukseen
9. Tehokkuus (toteutuksen kontrolli sekä toteutustapa)
10. Ohjaus (vaikutus mm. demografiaan, liikumiseen, asumiskantaan, talouteen).

Arvioinnin kannalta on ongelmallista se, että suunnittelun tavoitteet näyttävät muuttuvan ajan ja osallistujien myötä. Lisäksi tavoitteet pitäisi määrittellä siten, että ne ylipäätään olisivat mielekkäästi arvioitavissa. Sellaisia ovat esimerkiksi paikallisen demografian muuttuminen, julkisten tilojen käyttö/asukasryhmät, paikkojen synnyttäminen, palvelujen saavutettavuus eri ryhmien kannalta. Ne ovat viime kädessä arvokysymyksiä, joita ei avata kaavassa. Avoimessa yhteiskunnassa arvokeskustelulle tulisi kuitenkin olla paikka etenkin käytäntöä ohjaavassa strategisessa suunnittelussa.

Edellä kuvatusta Oliveiran ja Pinhon arvioinnista puuttuvat sekä strategisen suunnittelun että käyttöönoton arviointi (Kuva 2). Viimeksi mainittu, joka muuten on edellytys strategiselle arvioinnille, kutsutaan ympäristöpsykologian kirjallisuudessa nimellä POE (Post-Occupancy-Evaluation). Se on itsenäinen rakennettua ympäristöstä koskeva tutkimus- ja arviointiala, jota harjoitetaan erityisesti

Yhdysvalloissa. Sen avulla varmistetaan suunnitelmien ja toteutuksen käyttäjäpalautte. POE:ta voidaan tehdä voimavaroista riippuen pinnallisesti tai hyvinkin syvällisesti (Preiser et al.1988; Preiser & Vischer 2004).

Ennen varsinaista kaavoitusta tapahtuva strateginen suunnittelu ja visiointi sekä niiden arviointi ovat tärkeitä lopputuloksen kannalta. Esimerkiksi Vancouverissa tehdään mittavan osallistumisprosessin tuloksena poliittinen julkilausuma, joka sisältää vision tulevan alueen kehittämistä ohjeineen ja tavoitteineen. Se johtaa viralliseen kehittämissuunnitelmaan, jonka pohjalta voidaan anoa toteuttamislupia (Staffans & Väyrynen, 2009, 154). Tämän toiminnan arviointi luo puitteet varsinaisen suunnittelun arvioinnille.

Myös Milanon metropolialueen visiointiin aktivoitiin asukkaita ja muita toimijoita mm. suunnittelukilpailujen, yleisötilaisuuksien ja paikallisten suunnitteluforumien avulla (Balducci 2009). Osallistujat kävivät myös arvokeskustelua suunnittelun periaatteista ja valittavista toimintamalleista. Vetureina toimivat 144 toimijan suunnittelemat kohteet, joista osa toteutettiin kilpailun tarjoamalla rahoituksella. Yleisten visioiden lisäksi nämä "itseohjautuvasti" suunnitellut kohteet kirjautuivat metropolialueen yleiskaavoitukseen, mikä varmisti kansalaisen sitoutumisen myös kaavaan (Balducci 2009).

SUUNNITTELUN OHJAAMISTA JA ENNAKOINTIA YKSITTÄISTEN SELVITYSTEN SIJAAAN

Kaavoitus on siis vain yksi yhdyskuntasuunnittelun toteutustavoista. Elinympäristöön vaikuttavat lisäksi, kuten aiemmin mainitsimme, strateginen suunnittelu sekä monet alueiden kehittämisen toimenpiteet, joita toteutetaan ja arvioidaan pääsääntöisesti muun kuin yhdyskuntasuunnittelun näkökulmasta (Staffans & Väyrynen 2009; Horelli & Wallin, painossa; Wallin & Horelli, tulossa). Kärjitetysti sanottuna strateginen suunnittelu on osoittautunut kaavoitusta edeltäväksi, lähinnä valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden sekä maakuntasuunnittelun yhteydessä tapahtuvaksi suunnitteluksi. Yleiskaavat ovat menettäneet strategisen luonteensa ja muuttuneet aluevarausuunnitteluksi, joilla pääsääntöisesti toteutetaan muiden hallintosektoreiden strategioita. Alueellinen kehittäminen on puolestaan usein hanke pohjaista rakentamista ja perusparantamista, kuten esimerkiksi EU:n

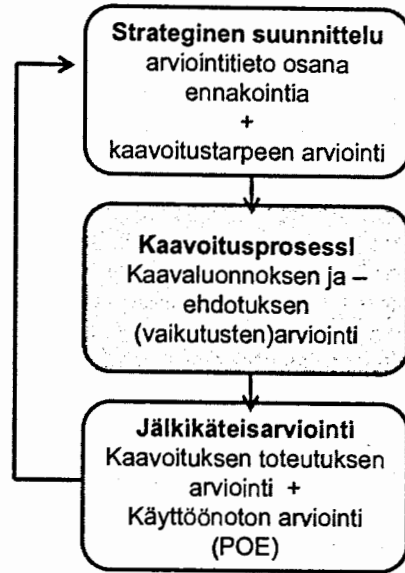
pääosin rahoittama lähiöohjelma tai yksityisrahoitettu Lahden moottoritie. Ne vaikuttavat kaavoitustarpeen määrittelyyn ja siten uuden kaavoitusprosessin käynnistymiseen.

Alue- ja yhdyskuntasuunnittelun vaikutusten arviointi ohjaa nykyisellään yhdyskuntarakennetta välillisesti. Kaavoituksen alussa tehdyt selvitykset muodostavat vain pienen osan kaavoitushankkeen lopputuloksesta, joka on monien muiden päätöksentekoon vaikuttavien neuvottelujen ja taloudellisten reunaehtojen sanelema ratkaisu. Valmistunut kaava voi myös jäädä toteutumatta osin tai jopa kokonaan. Lainvoimaisena asiakirjana se vaikuttaa toteutumattomanakin esimerkiksi maan arvon muodostukseen. Toteutuessaankin kaava ohjaa vuosien ja vuosikymmenien saatossa rakentuvaa ympäristöä varsin heikosti. Hyvänä esimerkkinä on Alpin ja Ylä-Anttilan tutkimus (2007) Tampereen yleiskaavan ohjausvaikutuksesta. Siinä todettiin kaupunkimaisten toimintojen pirstoutuneen yleiskaavan vastaisesti. Kaupungin ja taajamakeskusten sijaan palvelutarjonta oli keskittynyt kehäteiden varsille nousseisiin kauppakeskuksiin. Se tekee yhdyskunnasta yhä autoriippuvaisemman ja monille väestöryhmille vaikeasti saavutettavan.

Koska kokonaisvaltainen ja integroitu arviointi voi edesauttaa parempien ympäristöjen syntymistä, pitäisi nykyistä alue- ja yhdyskuntasuunnittelun arviointia laajentaa sekä alku- että loppupäähän (vrt. Kuva 2). Silloin voitaisiin vastaavasti keventää nykyisin varsin raskasta YVA-menettelyä, koska tavoitteiden määrittely olisi tapahtunut aiempaa perusteellisemmin.

Strategisessa suunnittelussa systemaattisesti kootun arviointitiedon sekä ennakoititiedon puute korostuu. Suunnittelun pohjana olevat selvitykset perustuvat yleensä menneisyyttä kuvaaviin seuranta- ja tilastotietoihin, yksittäisten asiantuntijoiden näkemyksiin sekä viranomaisneuvotteluihin (Paldanius & Tallskog 2003; Helminen & Ristimäki 2008; Helminen ym. 2005; Wiik 2005). Strategisen suunnittelun tavoitteena on määrittää paitsi kehityksen suuntaa, myös ohjata tulevaa kaavoitustarvetta sekä kaavaprosessien käynnistymistä.

Ennakoititietopohja edellyttää laajapohjaisen kansalaiskeskustelun käynnistämistä ja kaikkien sidosryhmien sitouttamista suunnitelman toteuttamiseen (vrt. MRL 2000). Muussa tapauksessa strategisen suunnittelun ohjausvaikutus heikenee alhaalta ylös kumpuavien käytännön realiteettien saneleman kaavoitustarpeen ajaessa pitkäikäisten maankäytön suunnitelmien yli. Näin on

Kuva 2. Ehdotus alue- ja yhdyskuntasuunnittelun, erityisesti maankäytön suunnittelun arvioinnin kehittämiseksi. Arvioinnin painopiste on siirtynyt vaikutusten arvioinnista koko suunnittelu- ja toteutusprosessia koskevaksi. Siinä yhdistyvät myös alueellinen kehittäminen ja maankäytönsuunnittelu. Nykyinen arviointikäytäntö maankäytön suunnittelussa on merkitty tummemmalla sinisellä.

käynyt esimerkiksi 2000-luvun loppuvuosina käynnistyneessä kauppakeskusten rakentamisbuumissa, jossa suuria erikoiskaupan ja vähittäiskaupankeskittyä on ryhdytty toteuttamaan maakuntakaavan vastaisesti (HS 2009). Kauppakeskuksen odotetut työllisyysvaikutukset, kulutustottumukset ja jo valmiiksi hajanainen yhdyskuntarakenne ovat taituttaneet paikallisen asenneilmaston strategisen suunnittelun vastaiseksi. Tämä ei ole sinänsä yllättävää, koska kansalaisten ja sidosryhmien osallistuminen suunnitteluun on varsin niukkaa, esimerkiksi maakuntakaavoituksessa (Wallin & Ristisuo 2006).

Asukkaiden ja paikallisten sidosryhmien osallistaminen edellyttää selvästi konkreettisempaa vuorovaikutteista suunnittelua. Sitä harjoitetaan jo nyt alueellisessa kehittämisessä kaupunginosa-aktiivien, virkamiesten ja paikallisten yrittäjien kanssa erilaisten alueryhmien, asukasiltujen ja -foorumien kautta. Yhteisvisioinnit, itsearviointit sekä tutkimusavusteinen ulkopuolinen arviointi ovat luonteva osa alueellista kehittämistä. Niitä voidaan hyödyn-

tää myös maankäytön suunnittelun, toteutuksen ja tulosten jälkiarvioinneissa. Parhailaan käynnissä oleva pääkaupunkiseudun metropolialueen suunnittelu on pyrkinyt hyödyntämään suunnittelukilpailua visiointivaiheessa, mutta se ei ole juurikaan herättänyt laajamittaista kansalaiskeskustelua. Kilpailuun osallistuneet ovat olleet kaupunkisuunnittelun, visualisoinnin ja media-alan ammattilaisia (Greater Helsinki Vision 2050). Heidän koko kaupunkiseutua syleilevät, futuristiset visiot eivät juuri kosketa tavallisten kansalaisten elinympäristöä, toisin kuin milanolaisten kaupunginosa-aktiivien yhteisesti suunnittelemat esimerkit.

ARVIOINTIOSAAMINEN ALUE- JA YHDYSKUNTASUUNNITTELUSSA

Arviointitietoa voidaan siis tuottaa hyvin monin eri tavoin ja sitä voidaan käyttää suunnittelun kaikissa vaiheissa. Haasteena on näiden monipuolisten aineistojen hyödyntäminen arviointiosaamisen näkökulmasta. Erilaisten tilasto- ja seuranta-aineistojen, erillisselvitysten ja tutkimustiedon sekä vuorovaikuttisesti tuotettujen laadullisten suunnittelutietojen käyttäminen ja analysointi vaativat arviointisijalta paitsi laajaa menetelmällistä osaamista, myös monitieteistä tuntemusta talous-, yhteiskunta-, sosiaali- ja luonnontieteiden alalta, yhdistettynä yhdyskuntasuunnittelun erityisosaamiseen.

Aineistona voidaan käyttää ympäristöhallinnon seurantajärjestelmien ja tilastojen ohella esimerkiksi asukasbarometriä, yhdyskuntasuunnittelun tapaus-tutkimustietoa, paikallisesti toteutettuja viihtyisyys- ja turvallisuuskyselyjä sekä erilaisia osallistavin keinoin tuotettuja kokemuksellisia tietoja.

Arviointi poikkeaa muusta tieteellisestä tutkimuksesta pyrkimyksessään arvottaa tuottamaansa tietoa. Tämä asettaa jatkovaatimuksia yhdyskuntarakenteen arviointiosaamiselle. European Evaluation Societyn mukaan arviointisijan pätevyyteen kuuluvat teoreettisen ja metodologisen tietotaidon ohella myös hyvät viestintätaidot sekä eettiset ja demokraattiset arvot (EES 2009).

Arviointiosaamiseen kohdistuvat paineet ovat suuret yhdyskuntasuunnittelun kaltaisessa rajatussa erityisalassa. Yhdyskuntien suunnittelu on useiden eri alojen asiantuntijoiden yhteistyötä, johon ei ole varsinaista tutkintoa. Pätevytyminen tapahtuu usein käytännön työn kautta. Teknillisen korkeakoulun (TKK) Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen (YTK) täydennyskoulutus tukee

moniammatillista pätevytymistä tarjoamalla ajan-kohtaista suunnittelutietoa, menetelmäosaamista ja käytännön esimerkkejä. Erityisenä haasteena alan koulutuksessa ovat suomalaisen yhdyskuntarakenteen hallinnollinen ja rakenteellinen muutos sekä suunnittelijakunnan ikääntymisen myötä katoava tietotaito. Myös Suomen Arviointiyhdistys (FES) on perustanut teemaryhmän, jonka tehtävänä on edistää alue- ja yhdyskuntasuunnitteluun kohdistuvaa arviointiosaamista.

Tietotekninen vallankumous on tuonut uusia mahdollisuuksia sekä suunnitteluun että sen arviointiin. Perinteisten tilastoaineistojen muuttuminen paikkatietopohjaiseksi sekä kattavien yhdyskuntarakennetta koskevien seurantatietojen saatavissaolo odottavat hyödyntämistä. Ympäristöhallinnon tarjoamasta verkkopalvelusta (OIVA) huolimatta, tietojen käyttäminen ja tulkinta vaativat asian-tuntemusta, jota paikallisen tason toimijoilla ei välttämättä ole (Suomen Ympäristökeskus 2009). Siten aineistot tukevat lähinnä valtakunnallisten alueidenkäytön seurantaa, ei seudullista tai paikallista yhdyskuntarakenteen suunnittelua ja ohjaamista.

Sähköisten aineistojen ohella informaatio- ja tietotekniset välineet (ICT) tuovat suunnitteluun uuden lähestymistavan. Alue- ja yhdyskuntasuunnittelun tulisi hyödyntää internetin ja mobiiliyhteyksien tarjoamia mahdollisuuksia suunnittelun apuvälineinä, tiedottamisessa sekä suunnitelmien toimeenpanon tukena. Vaikka kaikilla kunnilla on omat verkkosivunsa ja monista niistä löytyvät vireillä olevat suunnitelmat tai ainakin suunnitelmista vastaavien yhteystiedot, on varsinainen sähköinen suunnittelu (e-planning) toistaiseksi kehittymätöntä. Tampereen Netti-Alvari on esimerkki tavasta tarjota sähköinen kanava kansalaisten, virkamiesten ja kunnan päätöksentekijöiden välille. Sähköisen suunnittelun varsinaista kehitystä on tehty lähinnä tutkimuspuolella ja kansalaisjärjestöissä, kuten Helsingin kaupunginosa-yhdistykset ry:ssä (Helka). Elinympäristön kokemusta kartoittava Pehmo GIS ja asukkaiden kaavoituskokemuksia keräävä Espoon Kehittämiskeskus ovat esimerkkejä suoraan suunnittelun tarpeisiin tietoa tuottavista tutkimusmenetelmistä (Staffans & Väyrynen 2009; Kyttä & Kahila 2006). Strategisen suunnittelun apuvälineiksi puolestaan sopivat kansalaisten omaehtoista toimintaa tukevat paikalliset verkkosivut ja niiden työkalut, kuten Helsingissä käytössä oleva tapahtumakalenteri, palveluhakemisto sekä nk. Urban Mediator (Horelli & Wallin, painossa; Saad-Sulonen &

Horelli 2009; Saad-Sulonen & Botero 2008). Edellä kuvattujen välineiden käyttäminen suunnittelun ja arvioinnin apuvälineinä on vielä kesken. Siten ne eivät myöskään ole vielä vakiintuneet suunnittelua ohjaavaan hallintoon.

ARVIOINTI TIEDONTUOTTAJANA, OHJAUKSEN VÄLINEENÄ JA PÄÄTÖKSENTEON TUKENA

Parhaimmillaan arviointi edistää strategioiden ja suunnitelmien osuvuutta sekä avaa vaikeaselkoisena näyttäytyvän alue- ja yhdyskuntarakenteen helpommin lähestyttäväksi ja ymmärrettäväksi. Se voi myös parantaa suunnittelu- ja toteutuskäytäntöjä antamalla palautetta, edistämällä osapuolten oppimisprosesseja sekä pohjustamalla päätöksentekoa. Lisäksi se voi kohentaa asuin- ja elinympäristöä, silloin kun asukkaat pääsevät mukaan antamaan kokemustensa perusteella arvionsa elinympäristöstään ja sen mahdollistamasta arjen sujumisesta.

Alueiden ja yhdyskuntien tutkimukselle ja arvioinnille löytyy meiltä tietotaitoa, mutta suunnittelujärjestelmässä ei ole paikkaa, jossa se otettaisiin käyttöön luonnollisena osana ympäristön parantamista.

LÄHTEET:

Alppi, Samuli. & Kimmo Ylä-Anttila 2007. Verkosto-urbanismi. *Yhdyskuntasuunnittelu-lehti*, vol. 45:2, s. 10–26.

Balducci, Alessandro (2009). *Spatial Strategies – Cases of Milan and Dubai*. Teknillisen korkeakoulun (TKK) Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen Tähtivierasluento 20.3.2009. Espoo.

European Evaluation Society (2009). Questionnaire about evaluation competencies. Unpublished document.

Greater Helsinki Vision 2050 (2007). Kansainvälinen ideakilpailu 15.12.2006 – 31.5.2007 – Arvostelupöytäkirja 31.10.2007. www.greaterhelsinki.fi/.../GHV_Arvostelupoytakirja_141207.pdf

Harju Kaisa, Malmi Päivi & Anna Strandell (2004). *Elinympäristöjen seurannan tietojärjestelmä (ELYSE) – Tietojärjestelmän toteuttaminen ja ylläpito*. Suomen ympäristö 678. Ympäristöministeriön julkaisuja. Edita Prima Oy, Helsinki.

Helminen, Ville & Mika Ristimäki (2008). *Kyläasutuksen kehitys kaupunkiseuduilla ja maaseudulla*. Suomen ympäristö 24. Ympäristöministeriön julkaisuja. Edita OYJ, Helsinki.

Helminen, Ville & Mika Ristimäki (2007). *Kaupunkiseutujen haja-asutusalueen väestömuutokset Suomessa 1980–2005*. Suomen ympäristö 7. Ympäristöministeriön julkaisuja. Edita OYJ, Helsinki.

Helminen Ville, Ristimäki Mika & Kari Oinonen (2005). *Työpaikat kaupunkiseutujen yhdyskuntarakenteessa 1985–2000*. Suomen ympäristö 747. Ympäristöministeriön julkaisuja. Edita OYJ, Helsinki.

Hokkanen, Pekka & Matti Kojo (2003). *Ympäristövaikutusten arviointimenettelyn vaikutus päätöksentekoon*. Suomen ympäristö 612. Ympäristöministeriön julkaisuja. Edita OYJ, Helsinki.

Horelli, Liisa & Sirku Wallin (painossa) *The Future-making assessment approach, as a tool for e-planning and community development – the case of Ubiquitous Helsinki*, in Carlos Nunes (Ed) *Handbook of Research on E-Planning*, Hershey, PA: IGI Global.

HS (2009). *Kaupun suurinvestoinneista ei ole luovuttu taantumasta huolimatta*. Helsingin sanomat 26.8.2009, s. B4.

Kyttä, Marketta. & Maarit Kahila (2006) *PehmoGIS elinympäristön koetun laadun kartoittajana*. Teknillinen korkeakoulu. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskus. Julkaisu B 90. <http://lib.tkk.fi/Raportit/2006/isbn9789512288328.pdf>

Laakso, Seppo, Loikkanen Heikki & Maija Anttila (2001). *Maankäytön ohjauksesta kaupunkialueilla – kaupunkitalouden näkökulma*. Suomen ympäristö 517. Ympäristöministeriön julkaisuja. Edita OYJ, Helsinki.

Mäntysalo, Raine & Janne Roininen (toim.) (2009). *Kuinka alueellista muutosta hallitaan – parhaat keinot ja käytännöt*. Esiselvitys sektoritutkimuksen neuvottelukunnan Alue- ja yhdyskuntarakenteet ja infrastruktuurit -jaostolle (teema 3). Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja C 71, Teknillinen korkeakoulu. Espoo.

Oliveira, Vitor & Paulo Pinho (2009). *Evaluating Plans, Processes and Results*. *Planning Theory & Practice* 1/2009, s. 35 – 63.

Paldanius, Jari & Lasse Tallskog (2003). *Julkishallinnon suunnitelmien ja ohjelmien seuranta – Periaatteita ja toimintamalleja seurannan kehittämiseen*. Suomen ympäristö 663. Ympäristöministeriön julkaisuja. Edita Prima Oy, Helsinki.

Preiser, W.F.E., Rabinowitz, H.T., & E.T.White (1988) *Post-occupancy evaluation*. New York : Van Nostrand Reinhold.

Preiser, W.F.E & J.C. Vischer, (Eds.) (2004) *Assessing building performance*. Oxford : Butterworth-Heinemann.

Päivänen Jani, Kohl Johanna, Manninen Rikhard, Sairinen Rauno & Marketta Kyttä (2005). *Sosiaalisten vaikutusten arviointi kaavoituksessa*. Suomen ympäristö 766. Ympäristöministeriön julkaisuja. Edita Prima Oy, Helsinki.

Rautiainen, Marianne (2001). *Kaupunkikuvan arviointi – Selvitys kaupunkikuvaindikaattoreista*. Suomen ym-

- päristö 502. Ympäristöministeriön julkaisu. Edita OYJ, Helsinki.
- Roininen, Janne (2008). Projektityhteiskunnan haaste arvioinnille. *FinSoc 1/2008*. Stakes, Helsinki.
- Saad-Sulonen, Joanna & Liisa Horelli (2009). CI-assisted participatory planning as a perspective to ICT-mediated participation: a case-study in Helsinki. A paper for Community CIRN Conference 2009, Prato.
- Saad-Sulonen, J. & A. Botero (2008). "Setting up a public participation project using the Urban Mediator tool: a case of collaboration between designers and city planners." *Proceedings of NordiCHI 2008: Using Bridges*. ACM.
- Staffans, Aija & Erja Väyrynen (toim.) (2008). *Oppiva kaupunkisuunnittelu*. Arkkitehtuurin laitos, Teknillinen korkeakoulu. Espoo.
- Suomen Ympäristökeskus (2009). OIVA – Ympäristö- ja paikkatietopalvelu asiantuntijoille. <http://www.wp2.ymparisto.fi/scripts/oiva.asp>
- Talen, E. (1997) Success, failure and conformance: an alternative approach to planning evaluation. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 24, 573–587.
- Wallin, Sirkku & Liisa Horelli (tulossa). The Methodology of user-sensitive service design within urban planning. *Journal of Environmental Planning B*.
- Wallin, Sirkku & Hanna Ristisuo (2005). Kansalaisjärjestöjen kokemuksia kaavoitukseen osallistumisesta – Kansalaisjärjestökysely 2005. Suomen ympäristö nro 783. Ympäristöministeriön julkaisu. Edita Prima Oy, Helsinki.
- Wiik, Maarit (2005). Asukasryhmät ja elinympäristöt – Selvitys väestöryhmistä ja asukastarpeista. Suomen ympäristö nro 778. Ympäristöministeriön julkaisu. Edita Prima Oy, Helsinki.
- Ympäristöministeriö (2006). Vaikutusten arviointi kaavoituksessa Ympäristöhallinnon ohjeita 10 | 2006. Ympäristöministeriön julkaisu. Edita Oy, Helsinki
- Ympäristöministeriö (2003). Suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arviointityöryhmän mietintö. Suomen ympäristö 643. Ympäristöministeriön julkaisu. Edita Prima Oy, Helsinki.
- Ympäristöministeriö (1999). Yhdyskuntarakenteen seurantarajajärjestelmä – Ehdotus yhdyskuntarakenteen seurannan järjestämiseksi ja kehittämiseksi. Suomen ympäristö 344. Ympäristöministeriön julkaisu. Edita OYJ, Helsinki.
- Ympäristöministeriö (1998). YVA-lainsäädännön tarkistamistyöryhmän mietintö. Suomen ympäristö 240. Ympäristöministeriön julkaisu. Edita Oy, Helsinki.
- Ympäristöministeriö (1996). Kaavoitustoimen seuranta 1996. Suomen ympäristö 129. Ympäristöministeriön julkaisu. Edita OYJ, Helsinki.